

ב"ה אייר ה'תשע"ב

מה כל כך סודי בתורת הסוד?

או

סיכון וסיכוי בתורת הסוד

יש שעוד מריחים את ניחוח ל"ג בעומר באוויר. אנחנו ננסה למצות משהו הקשור לאטמוספירה האקסטטיבית של היום. תורת הסוד לפי עצם טיבה היא סודית. אולם מדוע לשמור על תורה זו בסוד? מנין ההגבלות על למודה שהמסורת שלנו מדגישה אותן בדרכים שונות? ננסה להעלות שלושה פתרונות שאלה ואגב כך נחשף לפנים שונות של תורת הסוד אז והיום.

אחד הספורים המפורסמים שמשמש בין השאר להרתעה מפני כניסה לתורת הסוד הוא הספור הבא. ספור זה ראוי להלמד בעיון בפני עצמו. אנו נשתמש בו רק ככותרת לאזהרה. אך לא נתאפק ושאל 2-3 שאלות נוספות:

חגיגה יד ב

תנו רבנן ארבעה נכנסו בפרדס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר רובי עקיבא אמר להם רבי עקיבא כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים משום שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני בן עזאי הציץ ומת עליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו בן זומא הציץ ונפגע ועליו הכתוב אומר דבש מצאת אכול דיין פן תשבענו והקאתו אחר קיציץ בנטיעות רבי עקיבא יצא בשלום.

1. למה סדר רשימת החכמים בכותרת הספור הוא כזה? מי נראה על פניו כבכיר שבנכנסים לפרדס?
 2. מה יש לכם להגיד על השיש והמים?
 3. מה קרה לנכנסים לפרדס? האם ניתן לדלות מכאן בסכנות שונות וממילא אזהרות שונות מפני לימוד תורה הסוד?
 4. מה זה פרדס?
- ננסה עתה לדלות הסברים לשמירת הסוד. הטעם הראשון עוסק לא רק בתורת הסוד אך מתאים גם לה:

סנהדרין כא

ואמר רבי יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה [רש"י: כגון למה נאסרה לבישת שעטנז, ואכילת הזיר]? שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם. כתיב לא ירבה לו נשים [דברים יז]; אמר שלמה: אני ארבה ולא אסור וכתוב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. וכתוב לא ירבה לו סוסים [שם] ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתוב ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו':

מדוע התורה לא מגלה את טעמי מצוותיה? למה יש לשמור על הסוד? איך זה מתורגם לנושא שלנו? הסתייעו בדברי הרמב"ם בפתיחת מורה נבוכים. הרמב"ם מציג את הדילמה האם לגלות סודות בספר או להמשיך במסורת ההסתרה. הפסקה הבאה היא חלק מן הדיון שלו שם.

מורה נבוכים הקדמה

ודע - כי הענינים הטבעיים [=חוקי הטבע - הבנת העולם הפיזי] גם כן אין ראוי לגלותם בלמד קצת התחלוחתיהם כפי מה שהם בבאור. וכבר ידעת אמרם ז"ל, "ולא במעשה בראשית בשנים"; ואלו ביאר שום אדם הענינים ההם כלם בספר, יהיו כאלו 'דרש' לאלפים מבני אדם. ולזה הביאו הענינים ההם גם כן בספרי הנבואה במשלים, ודברו בהם ה'חכמים ז"ל' בחידות ומשלים, להמשך אחר דרך ספרי הקדש, בעבור שהם ענינים, ביניהם ובין החכמה האלוהית קרבה גדולה, והם גם כן סודות מסודות החכמה האלוהית:

למה צריך לשמור בסוד את הסודות? מה עשו הנביאים וחז"ל כאשר בקשו לדבר על דברים נסתרים? שימו לב גם לדברים של הרב שרלו הנכתבים כתגובה לביקורת עליו כשפרסם את דבריו בדבר האפשרות לרווקה מבוגרת להרות ללא נישואין:

הנושא הבעייתי ביותר הוא הפרסום של הדברים... אני מבקש לפרוס את השיקולים בעד הפרסום... עיקר העיקרים הוא הבנה עמוקה של התקופה בה אנו נמצאים. אנו נמצאים בתקופה בה השליטה על הידע אינה עוד הדרך בה מקדמים דברים יקרים וחשובים בעולם. אחד ממאפייני התרבות של זמננו היא העובדה שההיררכיה בתחום המידע שונה לחלוטין. לפיכך, עיקר ההתמודדות אינו נעשה על ידי ניסיונות בלימה וחסימה, אלא על ידי טיפוח מתמיד של הבחירה החופשית הטובה. הטענה כי פרסום זה הוא שיביא להתמוטטות מוסד המשפחה בישראל מחייב ראיות של ממש...

הפרשנות השניה תובא בעל פה – בשיעור.
שימו לב רק למקור הבא [אתגר – מה הקשר?!].

אזהרה בפתח ספרו של הרב אבינר עצם מעצמתי – עניני חיבור בין איש לאשתו
כל הכתוב כאן אינו מיועד אלא לאנשים נשואים, או לחתן וכלה כמה ימים לפני החתונה....

פרשנות השלישית בעל זיקה לעכשוויות חריפה פותחת בספור הבא:

חגיגה יד ב

תנו רבנן מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה מהלך בדרך ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו אמר לו [ר' אלעזר לרבי יוחנן רבן]: רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה. אמר לו: לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו?! אמר לו [התלמיד לרבן] רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני. אמר לו אמור. מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית. אמר לו רבי מפני מה ירדת מעל החמור? אמר אפשר אתה דורש במעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו ואני ארכב על החמור?! מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים וסיבבה כל האילנות שבשדה פתחו כולן ואמרו שירה מה שירה אמרו הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות עץ פרי וכל ארזים הללויה נענה מלאך מן האש ואמר הן הן מעשה המרכבה עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' א-להי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה יש נאה דורש ואין נאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש אתה נאה דורש ונאה מקיים אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצריך.

מעשה מרכבה אצל חז"ל הוא סוד הסודות. לאור זאת הבה נעיין בספור ונשיב לשאלות הבאות:

1. איך ניתן ללמוד עשה מרכבה?
2. מה פשר בקשת ר' אלעזר? מה המשמעות של תשובת ר' יוחנן ואיך ניתן להבין את ההצעה של ר' אלעזר לומר דבר?
3. מה המשמעות של הירידה מעל החמור?
4. מה המשמעות של דרישת מעשה מרכבה?
5. איך ניתן ללמוד מעשה מרכבה? מה פשר התנאי של חכם ומבין מדעתו?

מקור שיסייע במקצת להבהרת הדברים הוא המקור הבא:

אבות פרק ב משנה ח

תְּמַשֶּׁה תְּלִמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְאֵלּוּ הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקֵנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסִי הַפְּהֵן, וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְוָה. הוּא הָיָה מוֹנֶה שְׂבָהָן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקֵנוֹס, בּוֹר סוּד וְשְׂאִינוֹ מְאֻבָּד טָפָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אֲשֶׁר־יִוְלָדְתּוּ. רַבִּי יוֹסִי הַפְּהֵן, חֲסִיד. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יָרָא חֲטָא. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְוָה, מַעֲיָן הַמִּתְגַּבֵּר. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם יִהְיוּ כָל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֲזַנַּיִם, וְאֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקֵנוֹס בְּכַף שְׁנֵיָה, מְכַרֵּעַ אֶת כָּלָם. אָבָא שְׂאוּל אוֹמֵר מִשְׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֲזַנַּיִם, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקֵנוֹס אֶף עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְוָה בְּכַף שְׁנֵיָה, מְכַרֵּעַ אֶת כָּלָם:

האם לתכונתו של ר' אלעזר בן ערך יש קשר לסוגיה דלעיל?
משהו על דרך לימוד תורת הסוד תבחר את פשר החומות המוגבהות מסביבו. ראו את דברי הרב קוק:

הרב קוק - אורות התורה פרק י, ז

חסרון גדול בלומדי קבלה הרגילים, מה שאינם משוטטים בתחילה בשכלם, ממקורותיה של תורה, להשכיל בענינים האלוהיים, כי אם הם מלעיטים את עצמם ברמזי למודים הכתובים בספרים, שעל ידי זה אין שכלם מתרומם כי אם איזה רגש כהה מאיר בקרבם. אבל לא זאת המרגעה, כי אם אחר שהאדם משוטט בשכלו לדעת את ד', והוא מצרף לזה שקידה הגונה במשלי חכמים וחדותם הנאמרים בעניני הרזים לכל פרטיהם, אז הוא מתעלה, והעולם כולו מתעלה עמו. זוכה לעצמו וזוכה לכנסת ישראל ולכל התלויים בה, שהוא הכל ממש.

מהו החסרון של לומדי הקבלה הרגילים? מה משמעותו? למה החסרון הוא חסרון? מה זה אומר על לימוד הקבלה? מה זה אומר על תפקיד הסודיות של תורה זו? במה מה שמתקבל מתאים לרוח הזמן שלנו? מה הסכון ומה הסיכוי?
את ההשלכה המתבקשת המחודשת והמרגשת נפגוש במקור האחרון:

הרב קוק - קובץ ב

קעג. מגמתה של חכמת הרזים לכל מהלכה, היא פיתוח כח הנשמה עד כדי עמידה על כחה הפנימי, לשאוב ממקורה, בלי שום הצטרפות של התלמודות אמצעית. והופעה זו מביאה את כל ההויה כולה להכיר את עצמה. ומתוך ההכרה העצמית הפנימית נמשך שפע החיים, באיחוד השכל והרצון, באין הפסקה של גבולים ושל פרטים.

ענו לאור מקור זה על כל השאלות שהובאו על הסעיף הקודם.
למה תורת הסוד צריכה להיות סודית?